

Anulu I.

Nro 5.

Fóia basericésca.

Organu

pentru cultur'a religioasa a clerului si a
poporului.

Redigeata de

Dr. Alesandru V. Gram'a.

10 Martie 1883.

Cuprinsulu:

Materialismulu in stadiulu din urma. — Cestiuni din dreptulu basericescu. —
Supranaturalulu in religiunea crestina. — Pessimismulu si optimismulu in baseric'a
romana unita. — Contemplatiune la aspectulu naturei. — Sentintie insemnate
de bunulu nostru Metropolitu Atanasiu, Prea Demnulu Parinte alu S. Uniri.

Apare in 10 si 25 st. n. a fia-carei luni.

Pretiulu pre unu anu **3 fl. v. a.**

Blasiu, 1883.

Tipograff'a Seminariului gr.-cat. in Blasiu.

Materialismulu in stadiulu din urma.

Nice odata unu sistemu filosoficu nu a cuprinsu atât spiritie si cu atât a potere cá sistemulu materialisticu modernu. A esistatu, ce e dreptu, sistemulu acest'a si in anticitate. Inse ceva probe si argumente convingutorie baremu la parere atunci nu s'au potutu aduce in favorulu lui. Acést'a a fostu rezervata tempulu modernu. Adeptii sistemului acestuia folosescu astádi tote rezultatele scientieloru fizice pentru a probá adevverulu lui. Astu-feliu in vestimentu scientificu a pasitu in lume materialismulu numai in tempulu modernu.

Voru intrebá pote multi, cá in ce stà sistemulu acest'a filosoficu? Respunsulu este usioru de datu! Elu este negatiunea perfecta a crestinismulu. Dupa elu totu universulu acest'a nu este altu ceva decâtu numai materie. De spiritu nice vorba nu pote se fia. Materia acést'a este eterna, si prin umare si universulu este eternu, si de unu creatoriu nice amintire nu se pote face. Crestinismulu invetia, cá in lume pre langa materie mai esiste si spiritu, si cá atâtu materia câtu si spiritulu suntu create in tempu de una fientia, ce e preste lume, numita Ddieu. Materialismulu néga atâtu esistinti'a spiritulu câtu si alui Ddieu, si prin acést'a elu néga totu crestinismulu, care se baséza pre aceste doue. Mai departe pote voru intrebá unii, deca materia singuru existe din eternu, atunci cum s'a produsu in lume una multíme asia mare de obiecte varii dela stelele cele mari ale ceriului pâna la firulu de ierba, ce-lu calcâmu in petiore? La acest'a respundu materialistii: materia universulu constà din nenumerate pârti tare micutie de materie numite: *atomi*. Particelele aceste suntu in una misicãre continua prin universu, se impreuna mai multe la olalta si se despartu, si éra se impreuna si éra se despartu, acum in una forma acum in alt'a. Misicãrea acést'a a atomiloru, impreunarea si despartirea loru continua in forme diverse facu de universulu in fia-care minutu se schimba si capeta alta forma, cá si firele de grâu venturate in unu ciuru, cari acumu suntu asiediate in una forma, acum in alt'a. Afara de ace'a misicãrea acést'a a atomiloru, impreunarea si despartirea loru acum produce una specie de obiecte in lume, acum altele, inse tote, stelele, pamentulu, animaliele, plantele si chiaru si omulu nu suntu altu ceva decâtu producte trecutorie ale misicãrei acesteia. Astu-feliu universulu seau lumea in continuu produce si strica, apoi éra produce si ér' strica, in câtu despre lume s'ar poté díce cu poetulu grecu: *joculu unui copilu este lumea, care-si face casa din petricele si nasipu, cá se aiba dupa ace'a, ce stricã. Ηάρτα βεῖ, tote curgu, díș'a anticulu Efesinu estè resumatulu scurtu alu materialismulu. Materie ce se misica in continuu, éta universulu! Ddieu si spiritu suntu nesce lucruri, ce in sistemulu acest'a nu mai au nice unu intielesu. Acest'a este sistemulu materialistu, ce joca astádi rola asia mare in lume.*

Inse se presupunemu pre unu momentu, cà in adevèru in universu nu esiste altu ceva decâtu materie constatatoria din atomi si misicarea acestor'a. Ore atunci admiterea unei fientie preste lume numita Ddieu este cu totulu superflua. Noi vomu aretà numai decâtu, cumcà nu.

Este unu lucru constatatu fisece, *antâiu* cà ori ce misicare mecanica in lume se straforma in caldura. Deca frecamu p. e. douè objecte de olalta, misicarea acést'a a loru prin frecare se straforma in caldura, care duréza si dupa ce a incetatu frecarea. Chiaru si cându se atingu numai douè objecte de olalta, inca se nasce caldura, numai càtu caldur'a acést'a este prea micutia, decâtu cá organele nostre se o pota semtî, inse de nascutu totu se nasce. *A dou'a* este lucru éراسi constatatu fisece, cà caldur'a se preface éراسi in misicare mecanica. Asia unu objectu incaldinduse, atomii lui numai de càtu incepu a se misicà si a se departà de olalta, ce'a ce se vede de acoló, cà corpulu se imfla. *A trei'a* este una lege fisica, dupa care caldur'a nu se preface nice odata intréga in misicare mecanica. Dupa ce acum cunoscemu aceste trei legi, se ne intrebàmu, ce se intempla dara in universu in continuu? Responsulu este usioru. Misicarea atomiloru din universu in continuu se preface in caldura, si caldur'a éراسi in continuu se preface in misicare mecanica. Dupa cele douè legi de antâiu in acést'a stà totu teatrulu universului. Dupa legea a trei'a inse, fienducà nu intréga caldur'a se preface totu de a un'a in misicare mecanica, urméza de sine, cà misicarea mecanica in continuu totu scade, pâna ce va perî cu totulu. Atunci ne mai fiendu misicare mecanica in universu, si caldur'a va fi impartita in una forma pretotindene. Diferinti'a de temperatura nu se va mai dá, si atunci in totu universulu va domní unu repausu si una liniste cá in cemetieru¹⁾. Cu unu cuventu universulu in misicarea lui va avé unu capetu. Deca inse universulu va avé unu capetu, si dupa legile fisece amintite lu va avé securu, atunci trebue se aiba si unu inceputu²⁾. Deca are unu inceputu si va avé si capetu, atunci nu este eternu, si deca nu este eternu, atunci este creatu, si deca este creatu, atunci existe unu Ddieu creatoriulu lui³⁾.

In stadiulu din urma, in consecintiele ultime totusi ajunge si materialismulu la credinti'a in unu Ddien creatoriulu universului, cu tote cà materialistii l'au incungiuratu pana acum asia multu.

¹⁾ »Wenn das Weltall ungestört dem Ablaufe seiner physikalischen Prozesse überlassen wird, wird endlich aller Kraftvorrath in Wärme übergehen, und alle Wärme in das Gleichgewicht der Temperatur kommen. Dann ist jede Möglichkeit einer weiteren Veränderung erschöpft, dann muss vollständiger Stillstand aller Naturprocesse von jeder nur möglichen Art eintreten«. Kurz, das Weltall wird von da an zur ewigen Ruhe verurtheilt sein. Helmholtz »Über die Wechselwirkung der Kräfte«. Königsberg. 1854.

²⁾ »Wird alles ein zeitliches Ende nehmen, so hat auch alles einen zeitlichen Anfang gehabt. Wird nothwendig einmal, wenn auch erst nach JahrMillionen, das grosse Uhrwerk unseres Weltalls abgelaufen sein, dann ist es, wenn auch vor noch so vielen Jahren, einmal aufgezo-gen«. Epping. »der Kreislauf des Kosmos« pg. 3.

³⁾ »Die Welt kann nicht von Ewigkeit her da sein, sondern sie muss in einem von heute nicht unendlich entfernten Zeitpunkt durch ein in der Kette des natürlichen Causalnexus nicht begriffenes Ereigniss, d. h. durch einen Schöpfungsakt entstanden sein«.

Cestiuni din dreptulu basericesou.

de Dr. J. Ratiu.

II.

Caus'a finale a ori carei legi, dupa divulu Tom'a, este *binele comunu*. Din asta cauza si jurisconsultulu Papinianu in definitiunea legii, dice că legea este *preceptu comunu*, er' filosofulu Crysipu numesce legea *presiedinte* seau prefectu, *principe* si *duce* nu din altu motivu, decâtu din acel'a, că ea dispune si indrepta pre omeni la bine, la fericire¹⁾. Totu din acea ratiune si imperatulu Leonu numesce legea acum ochiulu statului, acum fundamentulu republicei²⁾.

Din auctoritãttele mai susu insemnate constatandu-se că caus'a finale seau scopulu legii umane preste totu este binele comunu, restéza se cercãmu caus'a eficiente a legii, seau vorbindu mai la intielesu se cercãmu cine pote face legi?

A face seau a aduce legi nu pote ori ce persona particulare, ci numai persoanele publice provideute cu auctoritate, cu jurisdictiune seau potere de a dispune, persoanele caror'a li se dà acestu dreptu in virtutea vre-unei constitutiuni, persoanele cari — precum se exprime doctorulu angelicu, au de a portá grigia de comunitate.

Se nasce inse cestiunea cu privire la provenienti'a seau originea constitutiunii si a poterei.

Spre a poté inse resolví acésta intrebare de insemnatate primaria, este necesariu se facemu distinctiune intre statu si baserica.

In statu constitutiunea seau form'a de guvernare provine dela omeni, dela poporu; de aci vine că in poterea constitutiunii civile dreptulu de legislatiune se deprinde, dupa recerintiele tempului, acum intr'o forma, acum intr'alt'a. Asia in statulu democraticu că causa eficiente a legii se pote considerá poporul care-si deprinde dreptulu prin alesii ori deputatii sei; precãndu in statulu monarchicu absolutu tota poterea se transpune monarchului ereditariu ori alesu. Asia cetimu că s'a templatu orecãndu in imperiulu romanu, unde poporul prin legea numita regia transpuse imperatului seu tota poterea; pentru aceea dice jurisperitulu Ulpianu: „Quod principi placuit, legis habet vigorem: utpote cum *lege regia* quae de imperio ejus lata est, populus ei et in eum omne suum imperium et potestatem conferat“³⁾.

Prin urmare este evidente că constitutiunea civile seau form'a de guvernare a statului provine dela poporu, dela omeni, si de aci vine că una atare constitutiune se schimba, si se pote schimbá ori modificá indata ce se observa că nu servesce spre salutea statului, spre binele si fericirea supusiloru.

¹⁾ Isidor. libr. 5 Etym. cap. 21. dice: »Lex nullo privato commodo, sed pro communi utilitate civium conscripta est«.

²⁾ Novel. 19. si 36.

³⁾ Lib 1. ff. Tit. IV, de constitut. princip.

Cercandu inse provenienti'a poterei se constata, cã aceea in ultim'a linea provine dela Domnedieu, isvorului poterei. Poporul desëmna persoanele publice prin alegere ori in altu modu, er Domnedieu le tramite poterea. De aci s'a nascutu proverbiulu: „*Vox populi, vox Dei*“. Aci se potu referi cuvintele santului Augustinu, carele dice: Qui dedit Mario, ipse et Caesari; qui Augusto, ipse et Neroni; qui Vespasiano vel patri vel filio suavissimis imperatoribus, ipse et Domitiano crudelissimo: et ne per singulos ire necesse sit: qui *Constantino christiano, ipse Apostatae Juliano* ¹⁾.

Dar' mai pre susu de tota indoela se resolvesce acësta cestiune prin s. apostolu Paulu, care inspiratu de Domnedieu dice: „*Nu este potere decâtu dela Domnedieu*“ ²⁾. Din asta cauza si oratorulu Demostene definindu legea nu se indoesce a o numi *inventum et munus Dei*, prin care de nou se confirma principiulu cã atãtu conducatorii statului, cãtu si alti legiuitori capeta poterea dela Domnedieu, de unde se deriva totu dreptulu, tota intieleptiunea si totu darulu dupa dis'a s. apostolu Jacobu: „*Cã tota darea era buna, si totu darulu deplinitu de susu este descindiendu dela parentele luminoloru*“ ³⁾.

Pre acestu principiu se radfina legiuitorii cãndu dicteza pedepse de morte asupr'a facutoriloru de reu; pentru-cã spre unu atare actu nu potu avé potere dela omeni ori cine se fia aceia, cãci scrisu este: „*Se nu ucidi*“, si éras: „*Eu voiñ ucide*“, si „*eu voiñ face se traiesca*“. Totu de aci se deduce si poterea legislatoriloru umani de a *obligá* pre supusi in *conscientia* seau sub pecatu la observarea legiloru: si cu totu dreptulu, pentru cã legiuitorii umani cãndu demanda ori oprescu unu actu esternu justu, onestu, *ipso facto* oblega seau indetorescu pre supusi in *conscientia* la facerea ori lasarea acelui actu externu, cãci celu ce nu ar' observá atare lege peatuesce in contr'a lepei divine si naturale, care dispune a se dá ascultare cuvenita superiorului, cãndu acela demanda ceva ce este justu si onestu. S. scriptura dice: „*Celu ce se opune poterei, ordinatiunei lui Domnedieu se opune, si celi ce se opunu, contragu asupra-si osenda*“ ⁴⁾. Ér' dreptulu naturalu demanda a se dá fiacui, ce i se cuvine“. (*Suum cuique tribuere*).

Pentru aceea teologii au totu dreptulu, cãndu afirma, cã peatuescu supusii, cari nu observa legile aduse de superiorii competenti; asemena au totu dreptulu teologii, cãndu sustienu, cã legiuitorii, cari aducu legi nedrepte, legi contrarie dreptului naturale, facu abusu de potestate ⁵⁾.

Intorcundu-ne la baserica, mai in ainte de tote avemu de a constatá, cã aici atãtu poterea, cãtu si constitutiunea fundamentale provine directu si

¹⁾ De civitat. Dei lib. V. cap. 21.

²⁾ Rom. 13, 1.

³⁾ Cap. 1.

⁴⁾ Rom. 13.

⁵⁾ Omnis lex humanitus posita in tantum habet de ratione legis, in quantum a lege naturali derivatur. Si vero in aliquo a lege naturali discordet, jam non erit lex, sed magis corruptio“. S. Tom. Summa Theolog. 1. 2. 9. 95. articl. II. De leg. hum.

imediatu dela Domnedieu, dela Domnulu Christosu prea santulu auctoru si fundatoru alu basericei. Din asta cauza, constitutiunea basericesca in partea ei divina nu se pote schimbá ori modificá precum se schimbá si modifica constitutiunile, ce si le facu omenii, nice se pote adaptá dupa natur'a constitutiuniloru civili.

Este bine de a se notá, cá baseric'a nu este societate equale (societas aequalis) precum sustienu liberalii protestanti, nu este una comuna ordinaria, ci este comuna de ordu mai inaltu pre care a intemeiat'o Domnedieu prin Fiulu seu Domnulu nostru Isusu Christosu; de organizarea aceleia s'a ingrigitu Christosu; pentru-cá in baserica dela intemeierea ei existe ierarchia sacra instituita de Domnulu Christosu, si acesteia i s'a datu tota puterea si totu dreptulu de legislatiune cu privire la cauzele spirituali precum si la afacerile anexe cauzelor spirituali.

In fruntea ierarchiei sacre cu dreptu eminent de jurisdictiune dupa dispusetiunea positiva a Domnului Christosu, stá *Capulu vediutu alu basericei*, Vicariulu Domnului Christosu pre pamentu, carele este Pontificele romanu, caruia Domnulu Christosu i-dede directu putere deplina preste baseric'a sa. Si intru adeveru, pentru-cá cuvintele acele memorabili „*Pre acésta Petra voiú edificá baseric'a mea*“, nu au sunatu numai la Santulu Petru, ei la toti urmatorii lui: toturoru urmatoriloru lui s'a datu dreptulu cheiloru: catra toti urmatorii lui a dfsu Domnulu Christosu: „*Ori ce vei legá tu pre pamentu, legatu va fi si in ceriu, si ori ce vei deslegá tu pre pamentu, deslegatu va fi si in ceriu*“.

Din asta cauza in sinodulu dela Florenti'a grecii impreuna cu latinií cu privire la punctulu din cestiune au adusu urmatori'a definitiune: „*Definimu cá santulu scaunu apostolicu si pontificele Romei tiene primatululu in tota lumea, si cá insusi pontificele romanu este urmatoriulu santului si fericitului Petru principele apostoliloru, si adeveratululu vicariu alui Christosu, capulu a tota baseric'a, parintele si doctorulu crestiniloru, si cá lui in person'a fericitului Petru i s'a datu de Domnulu Christosu deplina putere de a pasce, indreptá si guberná baseric'a universale, precum se afla si in actele sinodeloru ecumenice si in ss. canone*“¹⁾.

Dupa ordinea divina puterea de jurisdictiune se deriva din susu in diosu la ceialalti membri ai ierarchiei sacre adeca la episcopi, cari guberneza singuratecele diecese: si anume episcopii capeta puterea de jurisdictiune dela Domnedieu prin Pontificele Romei capulu vediutu alu basericei, vicariulu Domnului Christosu pre pamentu. Pentru aceea episcopii in cerculariele seau instructiunile oficiose indreptate cátra credintiosii sei, la numele loru se indatineza a adauge cuvintele: „*Din indurarea lui Domnedieu si grati'a santului scaunu apostolicu*“.

S'ar' poté inse opune cá episcopii capeta puterea de jurisdictiune directu dela Domnedieu, si nu prin midilocirea pontificelui romanu, pentru cá Domnulu

¹⁾ Act. concil. prov. ținutu in Blasiu la an. 1872. Tit. 1. Cap. 1. pag. 7.

Christosu in cuvintele adresate catra ss. apostoli dice: „*Luati aminte de voi si de tota turm'a, preste care Spiritulu Santu v'a pusu episcopi cá se guvernati baseric'a lui Domnedieu* 1).

Dar' de aci numai atáta se pote deduce, cá ambele potestati: atátu cea papale cátu si cea episcopale suntu dela Domnedieu, cá ambele suntu instituite de Domnulu Christosu, cá ambele suntu spirituali si divine, si nice un'a din ele nu provine dela vre una potestate umana ori politica. Distingerea intre ambele potestáti stá numai in modulu comunicarei, cá adeca nu se conferescu ambele in acelasi modu subiectelor seau personelor particulare; pentru-cá puterea papale de jurisdictiune se conferescu immediatu de Domnedieu barbatului aceuia, carele este alesu in modu canonicu de capu alu basericei. Ér' puterea episcopale de jurisdictiune nu se conferescu immediatu de Domnedieu persoanei desemnate de episcopu pentru una diecesa particulare, ci acésta putere se conferescu mediatu de Domnedieu adeca prin confirmatiunea Pontificelui romanu, pastoriulu supremu alu basericei.

In cátu e pentru puterea ordului episcopale, aceea este egale, seau aceea este un'a si aceea atátu in episcopi cátu si in pap'a. Puterea ordului episcopescu si la episcopi provine directu dela Domnedieu si in modu irrevocabile prin conferirea sacrului ordu episcopalu.

La cele ce s'au d'fsu mai susu despre provenirea puterei de jurisdictiune immediatu dela pap'a la episcopi, s'ar' poté reflectá, cumcá episcopii au urmatu in locul apostolilor, si apostolii au obtienutu puterea immediatu dela Domnulu Christosu, prin urmare si episcopii cá urmatorii apostolilor au se capete puterea de jurisdictiune immediatu dela Domnulu Christosu, si nu de la pap'a.

Concedemu cumcá ss. apostoli au capetatu puterea de jurisdictiune immediatu dela Domnulu Christosu, si despre acést'a nu dubiteza nime: dar' de a colo nu urmeza cá si episcopii cá urmatorii ss. apostoli se capete puterea de jurisdictiune immediatu dela Domnulu Christosu. Una atare deductiune ar' fi toema asia cá si cum ai dice: Omenii primi Adamu si Ev'a au fostu creati immediatu de Domnedieu, asia dara si urmatorii seau nepotii loru au se fia creati immediatu de Domnedieu.

Pre bas'a celoru mai susu díse ajungemu la conclusiunea, cá pap'a si episcopii in Jerarchi'a ordului sacru episcopescu, stau pre unulu si acelasi gradu, seau ce totu atáta este cá in respectulu ordului episcopescu suntu egali; dar' in privinti'a puterei de jurisdictiune intre densii este distingerea ce existe intre una instantia suprema si intre alta instantia inferioara; seau cu alte cuvinte cá pap'a dupa dreptulu divinu are jurisdictiune mai inalta de cátu episcopii, ceea ce se comprobeza si prin aceea, cá Pap'a este regentele basericei universale, precându episcopii suntu regentii spirituali ai dieceseloru singuratiee, si puterea loru de jurisdictiune este restrinsa intre marginile

1) Fapt. ap. cap. 20.

dieceselor, cari le suntu incredintiate. Pap'a si episcopii suntu factorii proprii ai ierarhiei sacre, ei suntu factorii proprii ai legislatiunei.

Pentru aceea pecatuescu in contra ordinei stabilite de Domnulu Christosu, in contra dreptului divin: protestantii si altii cari impreuna cu ei sustienu că biserica este societate egale, precum si aceia cari sustienu, că in biserica puterea este data totalitatei credintiosilor, si dela credintiosi se suie din diosu in susu la mai marii bisericeii. Concedemu că superioriloru bisericesci li s'a datu puterea spre binele si salutea fideliloru, si că superioriloru bisericesci nu li este iertatu se neglega puterea ce li s'a datu, ori se abuzeze cu ea, negamu inse că puterea ar' resiedé in fideli că in propriulu seu subjectu.

Cuvintele Domnului Christosu duse catra santulu Petru: „*Pasce mielusieii miei: pasce oile mele: confirma pre fratii tei: si precum m'a tramisu pre mine Tatalu si eu ve tramitu pre voi: Pre voi v'a pusu Spiritulu Santu se gubernati biserica lui Domnedieu*“, atât'a suntu de chiare, încātu din aintea loru dispare tota indoel'a că negur'a din aintea sorelui; căci aceea numai nu o pote dice nime, că oile, că se ne esprimămu cu termii biblici, stău pre unu gradu cu pastorii, seau că ele au se pasca pre pastori. (va urmă).

Supranaturalulu in religiunea crestina.

(Urmare din Nr. 2.)

Am vediutu, că prim'a deosebire între cunoscinti'a naturala si supranaturala alui Ddieu si a lucrurilor lui stă in ace'a, că cea naturala si o pote omulu castigă si numai cu puterile sale facundu numai usu adevratu de facultatile mintei sale, pre candu cea supranaturala trece preste tote puterile omenesci, si deca Ddieu nu o ar fi descoperitu genulu omenescu, atunci ar' fi ramasu pentru noi ascunsu in eternu. Inse afora de acést'a deosebire mai exista si alt'a nu mai pucinu momentosa si edificatoria, si anume:

b) Cunoscenti'a supranaturala alui Ddieu si a lucrurilor lui trece nunumai preste puterile naturei omenesci, ci trece si preste puterile ori carei fientie create. La cuprinsulu cunoscintiei acesteia nu numai omulu nu se pote redică de sine, ci chiaru nice fientiele cele fora de trupuri, angerii, cheruvimii, serafimii, archangellii si tote cele 9 coruri angeresci, cari suntu preste totu fientie multu mai inalte că omulu. Genulu omenescu nu ar fi cunoscutu nice odata misteriu Santei Treimi, deca Ddieu nu ni l'ar fi descoperitu. Inse nice angerii nu l'ar fi cunoscutu, deca Ddieu nu li l'ar fi descoperitu. Asemene nice noi, nice angerii nu amu fi cunoscutu misteriu incarnatiunei, deca Ddieu nu ni l'ar fi descoperitu. Noi ne inchinăm misteriu Santei Eucharistie, si la olalta cu noi angerii si tote puterile ceresci, precum tare frumosu canta biserica nostra in liturgi'a preasantiteloru din postulu mare la esirea cu darurile: „*acum puterile ceresci impreuna cu noi neveditu sierbescu!*“ Inse nice noi, nice angerii nu ne amu inchină misteriu acestuia augustissimu, deca Ddieu nu ni l'ar fi descoperitu atâtu noue câtu si loru.

Adeveralu deosebirei acesteia se vede din cuvintele Santului Apostolu Paulu I. Cor. II. 10, unde dupa-ce a vorbitu mai antăiu despre deosebirea prima între cunoscinti'a naturala si supranaturala alui Ddieu si a lucrurilor lui, dupa care cunoscinti'a supranaturala e ascunsu pentru toti invetiati lunei

acesteia, trece numai decâtu la a dou'a deosebire, si dîce: „*„Noue inse ne a revelatu Ddieu prin Spiritulu seu, cã spiritulu tote le scrutézu, chiaru si cele profunde alui Ddieu. Pentru-cã cine cunosce cele ce suntu ale omului, afora de spiritulu omului, carele este in elu; asemene nice cele ce suntu ale lui Ddieu nimene nu le cunosce, fora numai spiritulu lui Ddieu.“* In cuvintele de mai inainte a fostu dîsu S. Apostolu, cã cunoscinti'a cea supranaturala alui Ddieu si a lucrurilor lui este cu totul ascunsa pentru toti invetiatii lunei acesteia. Acum dîce, cã cunoscinti'a acést'a ni o a descoperitu Ddieu noue, si totu odata adauge caus'a, pentru ce este cunoscinti'a acést'a ascunsa tuturoru invetiatiilor. Caus'a jace in ace'a, dîce S. Apostolu, cã cunoscinti'a acést'a asia este de ascunsa in Spiritulu lui Ddieu, precum suntu cugetele cele secrete ale omului ascunse in sufletulu lui. Deca acum asia este de ascunsa cunoscinti'a acést'a in Spiritulu lui Ddieu cã cugetele cele secrete ale omului in sufletulu lui, atunci de sine urméza, cã afora de Ddieu nimene, chiaru nice angerii nu o cunosc, si cã precum cugetele cele secrete ale omului afora de elu numai acel'a le cunosce, caruia voiesce elu se le descopere, asia si cunoscinti'a acést'a, afora de Ddieu numai acel'a o cunosce, caruia voiesce Ddieu se o descopere. Si acestia suntu angerii si omenii. Angerii si omenii facia cu cunoscinti'a cea supranaturala alui Ddieu si a lucrurilor lui suntu asia dara pre un'a si aceasi trépta.

Acést'a este a dou'a deosebire intre cunoscinti'a naturala si supranaturala alui Ddieu si a lucrurilor lui. (Va armá).

Pessimismulu si optimismulu in baseric'a romana unita.

Cãndu mediculu stã langa patulu morbosului cu cugetu seriosu de a-lu curá, atunci prim'a recerintia din partea lui este, cã se cunosca mai antãiu morbulu asia precum este in adeveru si nu altmentrulle, si apoi se cugete la medicina acomodata. Una gresiela seau in cunoscerea morbului, seau in prescrierea medicinei pote se fia funesta pentru celu morbosu. Legea acést'a atãtu de simpla medicala la individi are aceasi valoare si la una societate. Candu unu barbatu de statu si propune a curá una societate, fia politica, fia basericésca, de ver unu morbu, atunci prim'a recerintia cã si la medicu este cunoscerea esacta si detaiata a morbului, si apoi intrebuintiarea midiloceloru adeverate de vindecare. Una gresiela seau in una privintia seau in alt'a, pote se fia si aici aducatoria de perire. Istori'a ne subministra nenumerate esemple tare instructive in privintia acést'a, si amu poté si aduce forte multe, deca spatiulu celu atãtu de angustu ne aru concede. Aici inse le omitemu, pentru-cã in decursulu espunerei cugeteloru nostre vomu avé ici colo ocaziune de a aduce unulu seau altulu dintre cele mai drastice si prin urmare si mai instructive.

Baseric'a romana unita de unu tempu in coce este espusa de unii cã un'a, ce aru suferi tare de nu sciu ce morbu (?) greu, si in lunile trecute generatiunei nostre i a fostu data trist'a chiamare de a vedé una atare espunere atãtu de pessimista in diagnosa, si atãtu de optimista in terapia, precum mai inainte nu s'a vediutu nice candu. Nenumerati medici, chiamati

si nechiamati, preceptori si nepreceptori stáu langa patulu ei, o cauta cu percussoriele, i pipaia pulsulu, i prescriu medicinii, diete, slobodfri de sange, fia-care asia, cum i se pare lui. Prin una atare tractare, baserie'a unita, de ar' fi fostu sanetosa cá merulu, vedindu atát'a multme de medici in giurulu seu, si atate prescrieri de midiloece curative si palliative, a trebuitu se cada in hipocondria, si se-si intipueasca, cá in adeveru este morbosa de peritu, si se invidieze pre altele grase si rosii, la cari le merge bine de minune.

Se cercamu dara si noi, ore este nam'a nostra comuna si prea buna baserie'a romana unita asia de morbosa cum o descriu medicinii celi pessimisti. Se facemu una diagnosa simptomatica. Din dorerile (?) cele multe se luamu astádi numai un'a, si anumitu scolele. Se vedemu dara cum stámu cu scolele?

Inainte de tote trebue se premitemu, cá in cestiunea scoleloru nu se dá una mesura absoluta pentru ele, asia cátu in genere se se pota díce, cá scolele la unu poporu numai atunci suntu la inaltimea misiunei lor, candu au ajunsu la cutare si cutare gradu de desvoltare. Instructiunea poporala mai bine stá astádi in tota Europ'a in regatulu Svediei si a Norvegiei. Acum ar fi una nebuunia dintre cele mai mari a sustiené, cá in tota Europ'a instructiunea poporala numai acoló este la inaltimea misiunei ei, unde a ajunsu dejá pâna la gradulu de desvoltare, la care se afla in regatulu nunitu. Ci chiaru din contra, instructiunea poporala la unu poporu atunci este la inaltimea misiunei ei, candu s'a facutu atát'a, cátu dupa impregiararile, in cari se afla acelu poporu a fostu cu potintia. A pretinde mai multu insemnéza a resturná cu susulu in diosu principiulu acél'a atátu de claru, care suna: *ad impossibilia nemo obligatur*, seau ce totu atát'a este, a pretinde si dela celu cu doi talanti, cá se castige inca alti cincii, cá si celu ce a capetatu cincii talanti.

Tote lamentatiunile celoru ce se plangu atát'a asupr'a starei scoleloru, si au caus'a principala pre langa altele, ce le vomu vedé mai tardu, in neconsideratiunea principiului acestuia. Toti Dnii aceia aru trebui se considere mai antáiu cu tota seriositatea impregiararile nostre, si dupa ace'a se cunosea cea ce s'a facutu pentru scole, si apoi se faca bilantiulu. Atunci voru ajunge la una judecata drépta si folositoria binelui publicu. Cu ace'a inse, cá si liáu de modelu scolele unui poporu, ce se afla in impregiarári cu totulu diverse de a le nostre, si apoi facu una comparatiune intre acele si intre ale nostre, in locu de a ajutá ceva, marescu numai confusiunea si nutrescu pessimismulu, ce si fora de ace'a e incuibatu la noi cá la pucine alte popore.

Se vedemu acum in ce impregiarari traimu noi, si incátu ne suntu impregiararile aceste favorabili causei scolastice si incátu nu. Nu vomu descrie lucrulu nice prea negru nice prea albu, ci numai asia precum este.

Mai antáiu se cercamu tempulu, de candu amu inceputu a ne ocupá seriosu si cu zelu de cestiunea scoleloru si a invetiamentalui poporalu. Toti scimnu, cá er'a acést'a nu datéza decátu numai dela 1848 in coce. Ma in archidieceasa si dupa 48 au mai trecutú inca multu tempu, pâna candu a

inceputu a se pune adevăratu pondu și a se lucră cu adevăratu zelu pentru școli. Acum în unu tempu așa scurtu de nice două decenii, a pretinde că se avem școli p. e. că Sașii, cari ne au întrecutu și cu sute de ani, ar fi una adevărată nebulă. Tempulu așa dară consideratu singuru ni spune, că pretensiunile noastre trebuiesc se fia tare modeste. Inse, s'ar poté objectionă, că scurtimea tempului s'ar fi potu suplini pre una alta cale. Anume prin ver unu fondu, prin zelulu organeloru întrebuintiate în cauz'a școlasteca, prin zelulu și contribuțiunea maritimă a poporului, prin ajutoriulu statului, ajutoriulu inteligenței laice, și așa mai departe. Se vedem cum stam cu aceste? —

Cându s'a începutu activitatea școlară, atunci celu puțin în Ardealu nu dispunem de nice unu fondu bisericescu anume destinat spre ace'a. Nu există nice fonduri diocesane, nice fonduri parohiale, din cari se se fia potutu fundă și dotă școlile așa precum se cuvine. În privința fondurilor școlastice amu trebuitu așa dară se începem așa dîcîndu chiaru dela ABC ¹⁾.

Cum stam înse cu poporul, din a carui avere a trebuitu se se fundeze și doteze școlile în prim'a linia? Ce popor a aflatu bască a română unită, cându a luat în mână cu energia cestiunea școlilor? Unu popor în mare parte crescut în iobăgie, care numai cu forțe mare greutate și în măsura forțe puțină se lasă a se entuziasma pentru cestiunea școlilor. Afora de ace'a unu popor în multe ținuturi forțe miseru, care aveă se-si implinșca lipse de o cam dată multu mai urgente că lips'a școlilor. În urma unu popor, care scapandă de iobăgia feudală, a cădutu numai decătu în pericolulu de a se cufundă în una alta iobăgia multu mai periculoasă, în iobăgia jidovă și a alcoolului, care amenință și astăzi așa de tare miserulu nostru popor. Mai adaugă la aceste apoi și împregiurarea ace'a, că cestiunea fundării și dotării școlilor s'a luat în mână chiaru atunci, cându sarcinile civile, de statu, de comitat și comunale și au ajunsu culmea, precum și ace'a, că în Ardealu comunele suntu de comunu micuțe așa în câtu miseru a poporului în fundarea și dotarea școlilor nu se pote suplini prin multimea contribuitorilor. Atâte împregiurări îngreunătoare din partea poporului ar' trebui se facă pretensiunile ori și carui cugetătoriu cu mințea senetosa cătu se pote mai modeste. Se trecem acum la ajutoriulu din partea statului seau a altor societăți. Ori și cine, știe, că dela statu ajutoriu nu potem acceptă și nice nu ni se dă nice în una privință. Anume nu ni se dă nice ajutoriu în bani, nice cu brătiulu civilu în escutarea deciziunilor decătu în

¹⁾ Ce factoru de mare momentu suntu fondurile pentru școli, se vede de acolă, că granțiarii dispunendă de fonduri au și școli bune. Trebuc se se mire omulu, cum memorandumulu dela Gherța numai că se dă cu o lovitură mai multă preților, susține, că școlile granțiarești, pentru ace'a suntu bune, pentru-că nu suntu conduse de preți. Hei Domnule compunetoriu alu memorandumului, dă ordinarietelor fonduri că cele granțiarești, și vei vedé numai decătu școli bune pretotindenea; seau lia dela granțiaru fondurile, și apoi se vedu, ce școli vei mai vedé la eli!

mesura foarte mica, că se nu mai amintim nemieun de pedecile ce ni se punu. Dintre societăți singuru Asociatiunea Transilvaniei imparte din candu in candu unele premii neînsemnate facia cu multimea și marimea lipseloru nostre, fiindcă mai multa nu pote nice ea, din care cauza nu se potu consideră că unu factoru ore careva de momentu in cestiunea scoleloru.

Dara ore zelulu organeloru administrative basericesci fostău totu de a un'a la inaltimea misiunei loru in una cauza atâtu de momentosa, cum este caus'a scoleloru? Inainte de a trece la organele subalterne, trebuie se premitemu, că ce atinge archidieceș'a, Ordinariatulu metropolitanu de candu s'a luatu in mana cu energia cestiunea scoleloru, a desvoltatu unu atare zelu, care ar face onore ori și carei natiuni din Europ'a. Lucrulu lu vomu probă cu date secure. Inainte de acéș'a cu ver o 14 ani, candu cestiunea scoleloru jocă la Ordinariatu unu rolu numai secundariu, numerii esibiteloru oficioșe de abia se urcău pre anu până pre la 7 seau 800. Astădi acel'a se urca la 4000, va se dica de 5 ori mai multu că mai in ante. Din aceste 4000 preste diumetate suntu dedicati causei scolastice, asia câtu și personalulu cancelariei metropolitane a trebuitu se se inmultișca, și si asia de abia este suficientu. Era din circulariele, ce se dău pre anu catra intregu clerulu, diumetate, deca nu mai bine, suntu pentru cause scolastice. Punenduse atâtu de mare pondu pre caus'a scolastica, de sine se întielege, că una șiedintia consistoriale pre șeptemana nu a potutu fi suficienta. Din caus'a acéș'a regulatu pre fia-care șeptemana se tienu doue șiedintie consistoriali, anume Marti'a și Sambat'a dela 9 ore a. m. până la 1 ora d. a. și câte odata și până la 2 și si mai multu, afora de cele eștraordinarie p. e. pentru primirea clericiloru și câte odata in cause de ale fonduriloru.

Cea ce s'a dīsu despre Oficiulu archidieceșanu, ace'a in mare parte cu unele eșceptiuni are valore și despre oficiele protopopesci. Ma că tote oficiele protopopesci se pota fi la inaltinea misiunei loru, in tomn'a anului 1879 in una conferintia tienua cu toti protopopii adieceșani s'a redusu numerulu loru, că astu-feliu fiindu mai pucine, cu atât'a se fia mai bune. Remane acum preotimea parochiala. Dela zelulu acesteia depinde forte multu bunastarea scoleloru, fiindcă ea singura intre tote organele basericesci este in contactu continuu și immediatu cu poporulu. Cea ce s'a dīsu inse despre oficiulu adieceșanu și despre cele protopopesci, ace'a nu se pote dice neconditionatu și despre oficiele parochiali, dela cari depinde pote mai multu bunastarea scoleloru. La oficiulu adieceșanu și la oficiele protopopesci este aplicata lamur'a clerului. Nu asia inse la tote oficiele parochiali. Acéș'a inse și are causele sale. Suntu una multime de parochie atâtu de misere, câtu nu pote traī in ele decātu unulu, ce-si va avé acolô proprietatea sa. In parochiele aceste, de sine se întielege, că nepotenduse din alte cause afilia, trebuie se se ordinez de preoti de aceia, de cari se capeta, anume omeni neabsoluti de gimnasiu și de cursulu teologicu ordinariu. Altumintrule trebuie se constatămu,

că pre langa tote aceste de unu tempu in coce Ordinariatulu Metropolitanu este tare scrupulosu in ordinarea omenilor de genulu acest'a, si pretinde dela eli si de 10 ori mai multu că in tempurile trecute, si acest'a numai in folosulu causei basericesci, scolarie si nationali. Dela atari omeni in atari parochie de sine se intielege, că nu se pote asteptá dela toti nu sciu ce zelu in caus'a scolastica, desi de altumintrule Ordinariatulu nu-i crutia de locu. Remanu acum parochiele cele mai bunisiore, cari nu se implu decâtu cu clerici. Dela acestia cá dela omeni cu studiu regulatu pre dreptulu s'ar poté pretinde unu zelu câtu se pote de mare pentru caus'a scolastica. Inse aci dâmu de alta piedeca. Starea preotiloru nostrii preste totu este forte precaria si misera facia cu altele. De multe ori unu clericu absolutu cu eminentia trebuie se mérga in una parochia cu 12 jugere de pamentu, unde i e totu venitul. Fiendu astu-feliu starea preotiloru, de sine urméza, că nu pucini si alegu chiamarea acést'a nu din ceva aplicare, ci pentrucă n'au incatrau. Ma tineri avuti, ce suntu in stare a-si alege alta cariera, nu se facu mai de locu preoti. Chiaru Domni de aceia laici, cari striga in continuu in contr'a preotiloru, nu siar' face copii preoti de rendu pentru lumea ast'a. Din aceste urméza, că chiaru si printre clerici printre celi multi buni se afla pucini sf de aceia, cari alegundusi statulu preotiescu numai de sila si de necazu, tractéza tote causele, si prin urmare si cea scolaria numai de sila. Ordinariatulu ce e dreptu nu i crutia, inse elu cu midiloecele sale nu pote suplení totu ace'a ce lipsesece in inim'a óre cuiva. In una cauza cum este cea scolaria, entusiasmulu si inim'a cea buna face mai multu cá ori ce rigore a Ordinariatului.

Astufeliu stâmu cu preotínea parochiala, organulu celu mai de mare momentu in caus'a scolaria. Se venimu acum la inteliginti'a laica! Se vedemu ce a facutu ea pentru caus'a scolastica. Una parte din ea se plange in continuu si se lamentéza, că este cu totul delaturata din afacerile scolastice. Acést'a este unu neadeveru mare. Regulamentulu pentru scolele archidiecesane s'a facutu la 1872 *cu concursulu laiciloru*, senatele scolastice sunta compuse din laici, averea scolastica parochiala se administréza de laici, pre langa inspectoriulu basericescu se afla la fia-care scola si inspectoriu laicu, invetiatoriulu se alege de laici, senatulu scolasticu se constituiese prin votulu laiciloru, inspectorulu se pune de laici s. a.

Inse ore afara de aceste nu a mai remasu inteligintiei nostre laice destulu terenu inca de activitate pentru caus'a scolastica? O Domne multu terenu i a mai remasu, cá se lucre cá si clerulu! Poporulu nostru in mare parte nu precepe insemnatatea scolei. Pre preotu in multe locuri nu-lu asculta din una cauza seau alta. Ce a impiedecatu pre inteliginti'a nostra laica, cá se nu se constituésca in societáti, a caroru scopu se fia tienerea de asia numite conferentie (in Franci'a se numescu: conference) cu poporulu, in care câte unu laicu distinsu se esplíce poporulu insemnatatea scolei? La poporulu nostru atari conferentie ar' fi de nespusu de mare folosu, precum

suntu si la alte multe popore civilisate din Europ'a. In câte locuri scol'a nostra si baseric'a numai pre cale processuala pote scote dela comuna ace'a, ce-i compete dupa dreptu. Procesele aceste de multe ori nu se potu portá decátu cu spese mari, ce trecu preste poterea poporului. Ce a împiedecatu pre intelliginti'a nostra laica atátu de avuta de advocati, cá se nu se constituiesca in reuniuni pentru a aperia pre cale juridica pretensiunile drepte ale scoleloru nostre, candu poporul pentru miseria nu o pote face acést'a? Si Donne de multe ori -lu împiedeca pre poporu miseri'a! In câte locuri stagnéza invetiamentulu, pentrucá poporulu asia e de miseru, cátu multi copii suntu fora cárti de scola. Ce a împiedecatu pre intelliginti'a nostra laica, cá se nu se constituiesca in asociatiuni, cari se vina in ajutoriu lipsei acesteia prin procurarea de cárti, de recuisite de scola s. a., prin ce s'ar fí ajutatú forte multa causei scolastice celei atátu de momentose? Ce o a împiedecatu, cá se nu se constituiesca in societáti cu destinatiunea de a veni in ajutoriu scoleloru, candu ver un'a este in periculu de pierire si inghitire, cu destinatiunea de a mantú numai pre cele ce suntu in gur'a mortei? Ce o a împiedecatu, cá se nu se constituiesca in societáti de incuragiare prin premiarea cu bani, cu opuri frumose, cu diplome de recunoscintia, si inca numumai pre docenti, ci si pre senatele scolastice, pre inspectorii scolastici, societáti cari se lucre in acoló cá omeni pii si avuti in legatele loru se-si aduca aminte si de caus'a scolastica atátu de momentosa, societáti cari se se ingrigésca, cá poporulu in folosirea dreptului de alegerea invetiatoriului se se conduca numai de motivulu folosului si alu binelui publicu, si nu de alte motive, cum se intempla adese ori la poporulu nostru, ce inca nu intielege deplinu momentulu scolei s. a. Ce o a împiedecatu, cá pre calea asociatiunei libere si spontanee se inbratísieze cu amendoue manile caus'a scolastica, si astufeliu dandu man'a la olalta cu clerulu se lucre unii in una forma si altii in alt'a, clerulu din oficiu, intelliginti'a pre calea asociatiunei, amendoi cá doi frati, ce mergu spre un'a si aceasi tienta? In una causa atátu de momentosa, cum este cea scolastica, trebue se lucre nu numai oficiulu, ci si societatea. In oficiu lucre in prim'a linia clerulu, in societate in prim'a linia poporulu intelligentu. Astufeliu e pretotindene. Nu suntu aceste lucruri imposibili, ci suntu lucruri, ce la natiunile culte se practiséza forte frumosu si cu efectu de multe ori admirabilu.

Nu voimu prin acést'a nice decum a face imputári intelligintiei nostre laice, care inca este tinera la noi cá si caus'a scolastica. Nu voimu nice decum a-i face imputári nice pentru ace'a, pentrucá atunci amu cadé insine in eroarea, ce o combatemu, in eroarea de a acúsá unu elementu seau altulu in baseric'a si natiunea nostra, fiendu-cá n'a inaintatu inca pâna acolo, pâna unde a inaintatu la alte popore, ce intre impregiurári mai favorabile cá noi au inceputu si au continuatu progresulu. Nu! acést'a nu o voimu, si suntemu departe si de cugetulu imputarei. Ci voimu numai a sulevá un'a idea noua pentru noi seau celu pucinu una idea nu de ajunsu cultivata si practisata la

noi, una idea ce de multu joca rola de momentulu celu mai mare in Europ'a civilisata, una idea, care deca nu se va realisa pre incetulu si la noi, atunci scopulu nu ni-lu vomu ajunge nice odata asia precum se cuvine. Si ide'a acest'a este ide'a activitatii asociative in libertate, fora de care astadi nice unu scopu nu se mai pote ajunge, cum se cuvine, nice pre terenulu politicu, nice pre celu basericescu, scolasticu s. a. Principiele moderne se baséza tote pre individualismulu celu mai estravagantu. Candu ele si au ruptu calea in revolutiunea cea mare francesa, atunci au cassatu mai autaiu tote corporatiunile basate pre sila si eredité inca din evulu mediu, si pre ruinele loru au redicatu pre individu, pre care l'au provedintu cu libertatea cea mai mare. Inse, cá si cum insasi natur'a ar fi voitu a areta, cá omulu este una fientia sociala, pre ruinele corporatiuniloru celoru vechi insusi individulu a creatu societatile libere pentru tote indigintiele sale sociali, si acest'a a mersu asia departe, cátu astadi fora ajutoriulu loru nice una lupta, nice unu progresu, nice una ajungere de scopu nu este mai multu possibila. Ma potemu dice, cá ele suntu sufletulu seculului alu 19-le. Nu ne ajunge spatiulu a face unu studiu detaiatu asupr'a loru in tota Europ'a. Ajunga astadi, deca vomu aduce numai unu esemplu si inca de pre terenulu basericescu scolasticu din tier'a cea disa classica a libertatei, din Franci'a.

In Franci'a de unu tempu in coce scolele crestine suntu forte amenintiate. Clerulu singuru pre langa totu zelulu lui nu pote mantui totu. Ce face acoló intelliginti'a laica? Intelliginti'a laica, nu cea ce nu mai sta mai multu pre bas'a basericeii, intelliginti'a asia numita emancipata, ci ace'a care tiene inca la s. baserica? Se plange in continuu, cá n'are terenu de ajunsu de activitate pentru scola. O Nu! Din contra ea s'a constituitu in mii si in mii de societati, cari lucra in mii si in mii de forme pentru a mantui scolele crestine. Ea in sagacitatea ei inventéza in continuu nenumerate cali, pre cari vine in ajutoriu scoleloru crestine? Ea lucra la olalta cu clerulu pentru mantuirea scolei crestine, clerulu in direptiunea oficioasa, intelliginti'a in cea asociativa, si iubirea, confidinti'a si stin'a imprumutata intre cleru si intelligintia este admirabila, ma potemu dice atragutoria si simpatica, éra rezultatele surprindiatorie. Se voru aminti aceste in colonele foiei nostre pre rendu. Acum fia de ajunsu a aduce numai unu casu din cele mai instructive. Candu a vedintu intelliginti'a laica francesa, cá instructiunea universitaria se departa totu mai tare de religiunea crestina, si a propusu, cá se infiintioze universitati libere cu caracteru crestinu. Tota Franci'a s'a legatu cá cu drotu cu una multime de societati spre scopulu acest'a conduse totu de laici, s'au tienutu nenumerate conferintie, s'au facutu colecte, si spiritulu celu sagace francesu a aflatu nenumerate cali oneste pre ajungerea scopului, cari in una foia, asia mica cá a nostra nu le potemu enumerá. In urma rezultatulu a fostu, cá dupa unu anu de dile s'au deschisu siette universitati catolice de odata. Totu astu-feliu merge lucrulu in Germani'a, in Belgi'a, in Angli'a. Scrietoriulu acestor'a

de unu siru de ani urmaresce cu atentiune misicarea intelligintiei laice pre terenulu basericescu si scolasticu in tota Europ'a civilisata, si in urm'a acestor'a a ajunsu la convictiunea, că intelliginti'a laica pretotindene in tota Europ'a are terenu de ajunsu de lucratu, ma câte odata mai mai multu cá clerulu, si si aréta rezultate stralucite, ce câte odata intuneca pre ale clerului. Fenomenulu acél'a inse ce e la noi, cá una parte a intelligintiei laice se se planga in continuu, cá este *in vinculis*, cá ar' lucrá si n'are unde lucrá, cá este fiu vitregu in baserica, candu i stá inainte unu campu asia de vastu cá si alu clerului, marturissimu cu tota sinceritatea, desi cu dorere, cá nu l'am mai aflatu nicairi in tota Europ'a. Este acést'a unu semnu, cá ne aflámu inca in primele stadii de desvoltare, in care inca nu cunoscemu altu genu de activitate afora de cea oficiosá, si cá geniulu secului nostru, geniulu activitátei asociative si spontanee in libertate inca n'a patrunsu la noi cu tota puterea lui, si pâna candu nu va patrunde, pana atunci progresulu nostru nu va poté luá ceva aventu mare.

Noi nu suntemu in principiú in contra, cá din sarcinile cele multe, ce suntu astádi pre umerii clerului in caus'a scolastica se se mai imparta si pre umerii laiciloru, deca cumva asia ceva dupa cercetare matura se va aflá din partea celoru competenti salutaru pentru binele scolasticu si basericescu. Acést'a inse nu pentru-cá nu sciu ce institutiuni vechi ale basericeii nostre ar pretinde asia ceva. De institutiunile acele „de pia memoria“ s'a vorbitu si se vorbesce forte multu. De aretatu inse nu ni le a aretatu nimene nice odata, si conjuramu pre ori si cine, se ne arete ceva institutiuni basericesci de momentu inainte de unire, ceva organisare sanetosa si puternica in baseric'a romanésca din Ardealu pâna la Marele Atanasiu I. bunulu nostru Metropolitu si Parinte. De ani intregi se ocupa scrietoriulu acestor'a cu istori'a basericeii romanesci, si marturissesce sinceru, cá in tota istori'a basericeii ardelene din ainte de unire nu afla nice una institutiune, constitutiune seau organisatiune, a carei apunere amu avé causa de a o deplange. Ci candu dicemu, cá nu suntemu in contra, atunci nu suntemu pentru acé'a, cá baseric'a este una mama buna, carca introduce totu ce e bunu si salutaru, deca numai nu este contrariu dreptului divinu.

Inse totu odata fia-ne iertatu a ni esprime parerea, cá noi sperantie prea mari nu ne potemu face dela una atare impartire de sarcina, din motivulu, cá ori ce impartire a sarcinei oficiose *fora de activitátea spontanea asociativa a intelligintiei laice* nu este altu cev'a decâtu una simpla mutare a sarcinei de pre unu umeru pre altulu, si ceva schimbare essentiala seau accelerare a progresului nice candu nu va ff in stare a produce, precum avemu intre noi in apropiarea nostra la gr. orientali unu esemplu drasticu despre acést'a. Alte motive le vomu espune de aci in coló. Pote in una privintia seau alt'a sar' efectuí ceva, inse aflarea Paradisului pierdutu in caus'a scolastica noi suntemu departe de a o sperá dela una atare impartire de sarcina fora de

activitatea spontanea asociativa, precum unii mai multu „*parce-que c'est la mode*“ o astépta. Aceste sunt impregiurarile noastre descrise nice prea albu nice prea negru, sub cari s'a luatu in mana caus'a cea grea scolastica.

Se vedemu acum in atari impregiurări, ce s'a facutu pentru ea.

Contemplatiune la aspectulu naturei.

de *Petru Bir'a* prot. gr. cat. in Halmagiu.

Sore, ce falnicu ascindi in oriinte innotându in goliciumea azuría a cerului; luna frumosa ce ti iei cursulu catra apusu si descindi in adencimea marei departate; roua ce stralucesci pre campiile in florite in splendorea diamantelui si emulezi cu colorile cucurbeului; nuoru ce in hain'a-ti dalba te asiedi de asupr'a colineloru si te contopesci cu azurulu cerului; filomela ce in umbrosele livedi indulcesci viéti'a moritoriloru cu viersulu teu de séra in celu dulce tempu alu primaverei; voi paseri a cerului si bardi ai codriloru, ce cu concertulu vostru melodiosu in orele meditatiunei mi inaltiati spiritulu colo 'n susu la ceruri; voi selbeloru seculari, ce cu comele vostre pletóse ve inaltiati pâna la cerulu azuríu, si cu insetosiare absorbiti radiiele sorelui de vietia datatoriu; voi coline, ce cá o corona brilanta infrumsetiati prea dulcea mea patria voi tote si cu voi si eu, carele in liniscea serbatoréscá a umbroseloru selbe mi afli placerea in apunend'a luna si admiru radiiele stralucindului sore, voi tote de impreuna cu mine totu spre acelasi scopu alergati, un'a si aceasi mâna ni a prefíptu scopulu comunu, un'a si aceasi mâna ne va si conduce la elu si ni va intinde coron'a, ce ni este rezervata.

Veselesce-te cu mine tu falnice sore si tu luna falnica regina a noptei; intona tu filomela, voi lunci, livedi si coline, voi selbeloru seculari si tu intréga natura, intonati tote cu mine unu cântu de lauda, marire si multiamita marelui Downedieu, carele asia de frumosu a creatu acestu universu!

Sentintie insemnate de bunulu nostru **Metropolitu Atanasíu, Prea Demnulu Parinte alu S. Uniri.**

Inceptulu nu se lauda nice o data, ci sfarsitul celu bunu.

Nui in tota vremea dupa poff'a omului.

Si nime nu-i invetiatu de plinu, nu móre invetiatu.

Si nu-i nici unu omu asia de reu, cá se nu faca candu-va si bine.

Si nu-i nici unu omu asia de bunu, cá se nu faca candu-va reu.

Cu omulu ce nu bé viu, adeca nu-i place, cu acel'a se nu siedi.

Cu omulu ce n'are nume, pre cale cu elu se nu mergi.¹⁾

¹⁾ Sentintiele aceste s'au descrisu de pre unu Protocolu de mana alu Metropolitului Atanasíu, si s'au publicatu mai antáiu in Acte si Fragmente pag. 267.